

Szabolcs–Szatmár–Bereg irodalmi topográfiája is elkészült Katona Béla munkájaként (Nyíregyháza, 1996). Érdeemes lenne e példákat követve más régiók irodalmi múltjának útmutatóját is összeállítani, ezzel nem csupán az iskolai oktatásban háttérbe szoruló helytörténeti és honismereti tudásanyag megőrzése és életben tartása oldódna meg, hanem az irodalmi kultusz kutatás újabbban előtérbe került irányzatához, az utóélet vizsgálatához is tanulságos adalékokkal szolgálhatnának az ilyen kiadványok. Újabbán egy konferenciasorozat is e tárgykörhöz kapcsolódik (vö. *Kegyelet és irodalom*, szerk. Kalla Zsuzsa, Bp., Petőfi Irodalmi Múzeum, 1997), érdemes lenne az eredményeket szembesíteni.

(Bíbor Kiadó és Felsőmagyarország Kiadó, Miskolc, 1997, 149 l., fotók: Bujdosó Tibor)

BITSKEY ISTVÁN

Hozzászólás Onder Csabának a filológusok anatómiáját vizsgáló dolgozatához

Az *Irodalomtörténet* 1999/1. számában jelent meg Onder Csaba *Lehet-e szívük a filológusoknak?* című szövege. A szöveg műfaját kérdésfelvetésnek nevezem, mert sem recenzió – a bemutatandó könyvről nagyon kevés szó esik –, sem kritikának – mivel rövid terjedelme miatt a könyvben felvetett problémákat nem tudja a korszak tudományos körképében elhelyezni, a kötet értékét, tudományos helyét meghatározni – gondolni nem tudom. Amennyiben viszont egy átfogó kérdés felvetését tartalmazza az írás, akkor nem szerencsés az, ha a szövegíró egyetlen szerző, egyetlen könyvére összpontosít. Onder sok irányba tartó dolgozatának alapkérdése, hogy a régebbi (értsd: XIX. század közepe előtti) szövegek esetében miként képzeljük, hogyan értelmezzük, értékeljük az egyes szövegek szerzőit, s ha kialakítottunk magunk számára egy használható szerzőfogalmat (kategóriát), akkor hogyan helyezzük korabeli kontextusba azokat a szövegeket, amelyeket e szerzői név alatt csoportosítottunk. Egyed Emese könyvét végigolvasva azonban úgy érzem, hogy az ő szerzői szándéka nem ez volt, s így a tanulmányának szögezett számonkérés nem megalapozott, még ha elfogadható is az elmarasztaló kritikai észrevétel.

Én magamat filológusnak tartom, s abban is biztos vagyok, hogy van szívem. Sőt, még abban is biztos vagyok, hogy Egyed Emesének is van szíve. Azt gondolom, hogy egyikünk szívének sincs különösebb köze azokhoz az írásokhoz, amelyeket elkészítünk. Ez a példa arra céloz, hogy ha elfogadunk bizonyos előfeltevéseket, például, hogy a szöveghez rendelt szerző olyan fikcionalitás, amelynek nincs közvetlen köze az azonos névvel illethető személy életrajzi adataihoz – s úgy látom, Onder Csaba magáévá tesz ilyen előfeltevéseket, legalábbis az általa név szerint említett Foucault igen –, akkor aggályos, hogyha ugyanezen előfeltevéseket nem alkalmazzuk az általunk vizsgálni kívánt írásművel szemben, tehát ha az „Egyed Emese” szavakat is nem pusztán szerzői névnek tekintjük. Ha viszont azt tételezem fel, hogy Onder Csaba az „Egyed Emese” szerzői nevet antropologizálni akarja, akkor a szerzői név mögé oda-képzelt szubjektumnak és a valós személynek azonosítása gunyoros vagy sértő (lehet).

Az egész kérdésnek nem lenne akkora súlya, ha nem éppen azt a problémát érintené, amely napjainkban sajnálatosan osztja meg a magyar irodalomtörténészeket. Fontos és érzékeny pontjára tapint irodalomtörténet-írásunknak Onder, s éppen ezért válik súlyossá, hogy nem a leghelyénvalóbb antropologizációs retorikát, metaforát használja a két tábor megkülönböztető leírásában.

Én azt gondolom, hogy napjaink magyarországi filológusai még nem zárták fel minden szinten azokhoz a tudományos eredményekhez, amelyeket a külföldi filológiai és textológiai tudományosság produkál. Sőt, a magam példájából látva úgy vélem, nehezen birkóznak meg azzal a mennyiségileg is jelentős irodalomelméleti, filozófiai indíttatású szakirodalommal, amely napjainkban születik. Azt is tudom, hogy sokan közülük nem tartják nélkülözhetetlenül szükségesnek a hazánkban irodalomelméletinek nevezett szakmunkákkal való lépéstartást, szembesülést. Más oldalról arra is láthatunk példát, hogy egy-egy irodalomelméletileg felkészült kutató, ha régebbi szövegekkel kapcsolatos vizsgálódást végez, akkor sokszor jelentős baklövéseket követhet el a megfelelő korszakismeret vagy esetleg a korszakra vonatkozó szakirodalom-ismeret híján. Az én állásfoglalásom ebben a kérdésben – melyet sokszor és megalapozatlanul elmélet kontra történet ellentétpárban írnak le – az, hogy az elmélet előrevivő és igen kiváló megfontolásait használja fel minden irodalomtörténész, és mindenki, aki irodalomtörténettel foglalkozik, igyekezzék egyszersmind minél jobban megismerkedni azzal a korszakkal, amelynek szövegeit vizsgálja. A legfontosabb a két „tábor” közelítése egymáshoz, mert itt két olyan táborról van szó, amelyek a másik ismeretei és tapasztalatai nélkül nem létezhetnek, sőt, valójában egy közösséget alkotnak. Szerencsétlen dolog lenne a filológusokat aszerint különíteni el, hogy van-e szívük, esetleg más felosztásban eszük stb.

Számomra Onder Csaba fogalmazásából is az enyémhez hasonló álláspont körvonalazódik: s éppen ezért tartom sajnálatosnak az Egyed Emese szívére utaló felesleges és kissé hatásvadász metaforizációt. Nem az kifogásolható, hogy kritikai megjegyzések érik a Barcsay-könyv előfeltevés-rendszerét, illetve az előfeltevések és a ténylegesen megvalósuló vizsgálatoknak és tapasztalatoknak dichotómiáját, hanem az, hogy ezeket a megállapításokat meglehetősen óvatlanul fordítja át egy hatalmi diskurzus elemeivé Onder. Egyed Emese – akár van szíve, akár nincs – szabadon dönthet arról, hogy milyen kérdéseket tesz fel az anyaggal kapcsolatban, s milyen választ ad rájuk, még ha ez nem sikerül is tökéletesen. Amint ez írásának retorikájából következnek, Onder olyan hatalmi pozíciót teremt magának e szövegben, és olyan eszközökkel, amelyek semmiképpen sem helyeselhetők: „Van-e joga Egyed Emesének, hogy lemondjon hatalmáról és ne döntsön? A további kutatások és kiadások számára megkerülhetetlen filológiai és argumentációs háttérrel nyújt ez a kötet, ugyanakkor, amit Egyed egy tanulmánykötetben még megengedhet magának (nem dönt), azt egy újabb Barcsay-kiadás *ezek után* már nem engedheti meg. Döntenie kell, és csak abban bízhatunk, hogy ez a kiadó Egyed Emese szívére hallgat majd.” (It, 1999, 56.) A szöveget végigolvasva nem találtam meg azokat a pontokat, amelyekkel ezen hatalmi pozícióját legitimálja a szöveg írója.

Félreértés ne essék, Onder Csaba kritikájának tartalmi részével egyetértek. Azt gondolom, hogy nem jó könyv Egyed Emese munkája. Nemcsak az írás elején bejelentett (szerintem nem koherens és nagyobb megalapozásra szoruló) elméleti előfeltevések hozadékát nem találtam a lapokon, de a konklúzióban összefoglalt

vizsgálatok eredményeit sem. Úgy látom, Egyed Emese ebben a könyvben azt rögzítette, ahol jelen pillanatban az általa végzett kutatás áll: azaz útközben. Sok a fel nem tett és sok a megválaszolatlan kérdés. Ez utóbbi tekintetben a könyv legegységesebb része a filológiai talányokat felvető fejezet, amely csak kérdéseket tartalmaz, azonban mind ezeket, mind az egész könyvet végigolvasva, a művet létrehozó, irányító, a kutatást összefogó kérdést hiányolom. (Vagy nem találtam.) Azt a kérdést, amelyre válaszul ez a tanulmány megszületett. Nekem úgy tűnt, hogy a könyv lazán, néhol következtelenül megszerkesztett tára azoknak az egy-két helyen nem is pontos ismereteknek, amelyek a szerző birtokába jutottak kutatásai során. Kétségkívül hasznos, hogy ezeket közzétette, hiszen egy részük új, eddig ismeretlen adat, összefüggés. Onder Csaba véleményével egyetértve nem érzem viszont, hogy Barcsayról, a hozzá, a verseihez köthető irodalomtörténeti problémákról sokkal többet megtudtam volna a könyv elolvasása után. Sokfelé tartó, különféle témákat előrevetítő, de nem körüljáró kalandozásnak láttam az utat, amelyen a könyv szerzője végigvezetett az olvasás során.

Visszatérve a recenziót irányító kérdésfelvetéséhez, fontosnak vélem Onder Csabának azt a megállapítását, hogy a Barcsay névvel jelzett szövegek nem önálló kötetben, hanem mindig olyan együttesben kaptak helyet, amelyben más szerzők szövegei is szerepeltek (154.). Nem hiszem, illetve nem látom be viszont, hogy miért pont ez „teszi nyilvánvalóvá a hagyományos textológiai eljárások megújításának szükségességét”, s hogy „éppen a Barcsay szövegeinek vizsgálata ébresztheti rá az olvasót arra, hogy a régi vagy a klasszikus magyar irodalom olvasása sem nélkülözheti a posztstrukturalista irodalomelmélet belátásait” (154.). Főképp, miután magyarázatul csak ennyit fűz hozzá Onder: „A Barcsay-szöveg és szerzőség pedig olyan klasszikus pluralitás, amely különösen ráutalt a sajátosságai iránt fogékonyabb textológiai és elméleti eljárásokra” (154.). Azt, úgy vélem, senki sem vitatja, hogy a magyar textológiában újításra van szükség, s azt sem, hogy ehhez bizonyos elméleti belátások tapasztalatai is (főképp a francia textológiai iskolaké, de a németeké is) szükségesek. A hatást keltőnek tűnő Barcsayra utalás helyett sokkal több örömet szerzett volna nekem annak akár csak a kérdésfelvetések szintjén megvalósított körüljárása, hogy a saját korukban szerzői név nélkül megjelenő versek utólagos szerzői név alá gyűjtése milyen textológiai belátásokat, eljárásokat, szövegszervezéseket, társadalomtörténeti kontextuálást (honnan tudták és kik, hogy ezek Barcsay versei stb.) igényel. (Ez a kívánság Egyed Emese munkájával kapcsolatban is érvényes.) Még több örömet szerzett volna, hogy amennyiben „[Egyed Emese] bizonyos megfontolások alapján megőrzi a textuális szempontokat is” (156.), akkor a dolgozatíró állítását elfogadva megtudhatom, melyek lehetnek ezek a szempontok, és a vizsgálódásoknak, a kutatásnak vagy az elemzésnek mely pontján, a könyv melyik oldalain lépnek előtérbe. Az én meglátásom szerint Egyed Emese mindvégig megőrzi a hagyományosnak nevezhető filológiai előfeltevéseket és szempontrendszereket, s nem is kíván kilépni ezek köréből. Egy szerző köré felépített, az életműként felmutatható verskorpuszt az életrajzhoz kötő vizsgálatra, egy lírai portré rekonstrukciójára kerül sor ebben a kötetben. Ez azonban csak buzdíthatja a recenzest (s ugyanúgy engem is), hogy erre a filológiai talapzatra felállva érvényesítse saját vizsgálataiban az általa hiányolt testrész működését.

THIMÁR ATTILA